

Τὸ ἀπόλυτο λοιπόν, πὸν χαρακτηρίζει τὴν ἐξουσία, ἔγκειται ἀκριβῶς — γιὰ ὅποιον ἀντλεῖ ἀπὸ μέσα της τὴν ὑπόστασή του — σ' αὐτὴν τὴν ἱστορικὴ ἐνότητα τῆς ἀλήθειας. Ἡ ἐξουσία — ὡς τὸ ἱστορικὰ παρελθὸν μέσα στὸ παρὸν — ἀγκαλιάζει τὰ πάντα μὲ εἰκόνες καὶ σύμβολα, μὲ καθεστῶτα, μὲ νόμους καὶ μὲ διανοητικὰ συστήματα· κ' ἔτσι βυθίζεται στὴν ἱστορία τὸ ἀνυντικατάστατα παρὸν, πὸν ταυτίζεται μὲ τὸν ἑαυτό μου. —

Ἀγύπαρκτη ὁμῶς εἶνε ἡ γαλήνη τῆς ἀληθινῆς ἐξουσίας, ὅπως προβάλλει στὰ μάτια μας μὲ τὴν ἀφηρημένη αὐτὴ μορφή της. Ἡ ἐξουσία ζῆ ἱστορικὰ κ' ἐπομένως μέσ' στὸ χρόνο κ' ἔτσι βρίσκεται σὲ μιὰ διαρκῆ ἔνταση καὶ σὲ μιὰ κίνηση, πὸν προκαλεῖται ἀπὸ τὴν τέτοιαν ἔνταση.

Μιὰ ἔνταση ὑπάρχει πρῶτα ἀπ' ὅλα στὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν ἐξουσία ἐκείνη, πὸν ζητάει μιὰν αἰώνια σταθερότητα (καὶ πὸν ἀνμποροῦσε νὰ πετύχη τὸ σκοπὸ της θὰ σκότωνε ὅλη τὴ ζωὴ τῆς ἀλήθειας) καὶ στὴν ἐξουσία ἐκείνη, πὸν σπάζοντας κάθε πάγια μορφή ζητάει νὰ ξαναγεννηθῆ (καὶ πὸν κι' αὐτὴ, ἀν ἔμενε δίχως πηδάλιο, θὰ μεταμόρφωνε τὰ πάντα σὲ χάος). Ἡ «τάξη» ἔχει πάντα τὶς ρίζες της σ' ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖο, πὸν ἔσπασε χτὲς μιὰν ἄλλη τάξη. Ἡ ἐξαίρεση, πὸν συντρίβει καὶ σπάζει, γίνεται ἡ πηγὴ νέας ἐξουσίας.

Μιὰ ἔνταση ὑπάρχει κατὰ δεύτερον λόγον μέσα στὸν κάθε ἰδιαίτερο ἄνθρωπο καὶ ὑπάρχει στὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν ἐξουσία καὶ στὴν ἐλευθερία. Ὁ καθένας ὡς ἰδιαίτερο ἄτομο ζητάει νὰ ξαναβρῆ σ' ἄν μιὰ δική του ἀλήθεια μέσα στὴν πηγὴ τοῦ ἑαυτοῦ του ὅ,τι ἀκριβῶς ἔρχεται ἀπ' ἔξω ὡς ἐξουσία. Ἄς ἰδοῦμε ἀπὸ πρὸ κοντὰ αὐτὴν τὴν λυτρωτικὴ διαδικασία μέσα στὴν περιοχὴ τῆς ἐξουσίας :

Ἡ ἐξουσία, πὸν τὴν πιστεύουμε, εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ μοναδικὴ πηγὴ μιᾶς γνήσιας παιδείας, πὸν φτάνει ὡς τὴν οὐσία μας. Ὁ κάθε ἀτομικὸς ἄνθρωπος, σ' ἄν πεπερασμένος πὸν εἶνε, ἀρχίζει πάντα ἀπ' τὴν ἀρχή. Ἐνῶ ἀναπτύσσεται, δὲν μπορεῖ ν' ἀφομοιώσῃ τὸν παραδεδομένο πλοῦτο παρὰ μόνο, ἀν ὑπακούσῃ σὲ μιὰν ἐξουσία. Μεγαλώνοντας ἔτσι μέσα της, βλέπει ν' ἀνοίγεται στὰ μάτια του ὁ χῶρος, πὸν τοῦ ἀποκαλύπτει παντοῦ τὸ εἶναι. Ἄν ἀνα-

πτυχθῆ μακριὰ ἀπὸ κάθε ἐξουσία, γίνεται βέβαια κάτοχος γνώσεων, γίνεται κύριος τῆς ὁμιλίας καὶ τῆς διάνοιας, ἀλλὰ μένει χαμένος μέσα στὶς ἀδειες δυνατότητες τοῦ χώρου, ποὺ ἀπὸ μέσα του προβάλλει καὶ προσηλώνει ἀπάνω του τὰ μάτια τὸ Μηδέν.

Ἐνῶ ἔπειτα ὠριμάζει, γνωρίζει τὸ ἄτομο λίγο - λίγο τὴν δική του τὴν πηγὴ καὶ τὴν γνωρίζει ὅσο μαθαίνει νὰ σκέπτεται μόνο του καὶ ὅσο ἀποχτάει προσωπικὴ πείρα. Τὰ περιεχόμενα τῆς ἐξουσίας ζωντανεύουν μόνο, ἐφ' ὅσον γίνονται δικά του. Ὅσα δὲν γίνονται δικά του, μένουν ξένα· ἐνάντια σ' αὐτὰ ὀρθώνεται ἡ ἐλευθερία, ποὺ δὲν ἀνέχεται καὶ δὲν παραδέχεται παρὰ μόνον ὅ,τι μέσ' στὸν κάθε ἀτομικὸ ἀνθρώπο μεταμορφώθηκε κ' ἔγινε ὁ ἑαυτός του. Μιὰ ἐλευθερία ποὺ γεννήθηκε, παίρνοντας τὸ κύρος ἐξουσίας, μπορεῖ ν' ἀντισταθῆ ἔπειτα στὴν ἐξουσία (σὲ ὠρισμένες ἐκδηλώσεις της). Τὸ ἄτομο ἀνακαλύπτοντας τὸν ἑαυτό του μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἐξουσίας, χειραφετεῖται ἔπειτα ἀπ' τὴν ἐξουσία. Δὲν ἀποκλείεται διόλου ἡ μεθόρια παρὰ σταση ἐνὸς ἀνθρώπου, ποὺ, ἀφοῦ ὠρίμασε, στηρίζεται ἀποκλειστικὰ στὸν ἑαυτό του, ἐνὸς ἀνθρώπου, ποὺ ὅλα τὰ θυμᾶται καὶ τίποτα δὲν ξεχνάει, ποὺ ζῆ ἀντλώνοντας ἀπ' τὴν βαθειὰ πηγὴ, ποὺ μὲ μιὰν ἀπέραντη προοπτικὴ τὰ καταφέρει ἀποφασιστικὰ νὰ ἐνεργῆ καὶ νὰ πράττει καὶ πού, ἐνῶ στηρίζεται ἀπάνω στὴν ἐξουσία, ποὺ τὸν ἀνάθρεψε, εἶνε ἀπόλυτα πιστὸς στὸν ἑαυτό του. Στὴν ἐξέλιξή του χροιάζοτανε ἕνα στήριγμα· ἔζησε μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ σεβασμοῦ κ' ἔζησε μέσα σὲ δεσμούς· παντοῦ, ὅπου δὲν μπορούσε νὰ πάρη ἀποφάσεις, ἀντλώνοντας τις ἀπ' τὴν δική του τὴν πηγὴ, ἐβασίσθηκε, χρησιμοποιώντας τις γιὰ τὸν ἑαυτό του, στὶς ἀποφάσεις ἄλλων. Ὅσο προχωροῦσε ἡ ἀπολυτρωτικὴ διαδικασία, ἡ πηγὴ, ποὺ ὑπῆρχε μέσα του, ἀναπτύχθηκε καὶ πῆρε μιὰ διαύγεια ἀποτελεσματικὴ, ὡς ποὺ ἄκουσε μάλιστα μὲ ἀπόλυτα ὀριστικὸ τόνο νὰ βγαίνει ἀπὸ μέσα του ἡ ἀλήθεια καὶ τὴν ἄδραξε ἐλεύθερος πιά γιὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ κι' ἐνάντια στὴν ἐξουσία, ποὺ ἀπ' ἔξω τοῦ διατύπωνε τὰ αἰτήματά της. Ἐλευθερία ἔγινε γι' αὐτὸν ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ἀλήθειας, ποὺ μονάχος του πιά τὴν ἄδραξε· ἡ αὐθαιρεσία ὑπερνικήθηκε· ἡ ἐξουσία του εἶνε μέσα του ὁ ὑπερβατικὸς χώρος, ποὺ χρησιμοποιεῖ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του καὶ τὴ γλῶσσά του γιὰ νὰ τοῦ ἀπευθύνῃ τὸ λόγο.

Αὐτὸ ὅμως τὸ ὄριο τοῦ ἀπόλυτα ἐλεύθερου ἀνθρώπου, πού στηρίζεται ἀποκλειστικὰ στὸν ἑαυτό του, δὲν μπορεῖ κανένας ὀριστικὰ νὰ τὸ πετύχῃ. Ὁ κάθε ἀτομικὸς ἄνθρωπος κάποτε θὰ συμβῆ νὰ μὴν τὰ καταφέρῃ μόνος του κ' ἔτσι τὸ ἄτομο δὲν καταλαμβάνει ποτὲ ὁλόκληρο τὸν ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ κάθε τίμιο ἄτομο —ὅποιαδήποτε βαθμίδα τῆς ὄριμης ἐλευθερίας κι' ἂν κατακτήσῃ— δὲν μπορεῖ ποτὲ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπ' τὴν ἔνταση, πού ὑπάρχει στὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν ἐξουσία καὶ τὴν ἐλευθερία του, χωρὶς νὰ νοιώσῃ καὶ τὸν ἴδιο του τὸ δρόμο νὰ γίνῃ κάτω ἀπ' τὰ πόδια του ἀβέβαιος καὶ ἀσταθής. Τὰ ἀτομικὰ περιεχόμενα τῆς ἐλευθερίας ζητᾶνε νὰ κυρωθοῦν ἀπὸ μιὰν ἐξουσία ἢ ζητᾶνε ν' ἀντισταθοῦν στὴν ἐξουσία καὶ μόνον ἂν τὰ καταφέρουν καλὰ στὴν τέτοια ἀντίσταση ξεχωρίζουν ἀπ' τὶς ὅποιεςδήποτε αὐθαίρετες καὶ τυχαῖες ὁρμές. Ἡ ἐξουσία ἄλλοτε δίνει μιὰ στερεωτικὴ δύναμη κι' ἄλλοτε πάλι —μὲ τὴν ἀντίσταση, πού προκαλεῖ—δίνει σ' ὅποιον τῆς ἀντιτίθεται μορφὴ καὶ βάση, ἐκτοπίζοντας τὴν αὐθαιρεσία. Ἐκεῖνος ἀκριβῶς, πού μπορεῖ μόνος του νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτό του, θέλει νὰ ὑπάρχῃ στὸν κόσμον κ' ἐξουσία.

Καὶ στὴν περίπτωση ἀκόμη ἐκείνη, πού θᾶταν δυνατὸν πολλὰ μεμονωμένα ἄτομα ν' ἀποχτήσουν τὴν γνήσια ἐλευθερία σὲ μιὰ κοινότητα, θᾶμενε πάντως ἔξω ἀπ' αὐτὴν τὴν κοινότητα ἢ μεγάλη πλειονότητα τῶν ἀνθρώπων, πού βαδίζοντας αὐτὸν τὸν δρόμο τῆς ἐλευθερίας θὰ καταντοῦσαν στὴν ἀναρχία καὶ θὰ παραδιδόντουσαν στὴν αὐθαιρεσία τῶν βιοτικῶν ὁρμῶν τους. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς μεσ' στὴν πραγματικότητα τῆς κοινότητας ἐκείνης, πού ἀγκαλιάζει ὅλους, χρειάζεται ἀναγκαστικὰ ἢ ἐξουσία ὡς ἢ μορφὴ τῆς ἀλήθειας, πού διεκδικεῖ νὰ στηρίξῃ κάθε ἄλλη ἀλήθεια. Ἄν πάλι ἔτυχε νὰ χαθῆ ἢ ἐξουσία, ξαναγεννιέται μέσα ἀπ' τὸ χάος καὶ ἀναστηλώνεται, παίρνοντας μιὰ φορτωμένη ἀπ' τὸ Μοιραῖο μορφή.

Τὰ ὅσα εἶπαμε σχετικὰ μ' ὅλες τὶς κινήσεις, πού προκαλεῖ ἢ ἀκατάπαυστη ἔνταση, μᾶς ξαναγυρίζουν στὸ πρόβλημα τῆς περιοριστικῆς ἐξουσίας. Ἐξουσία εἶνε τὸ μορφοποιημένο αἴνιγμα τῆς ἐνότητας τῆς ἀλήθειας στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Ἡ σύμπτωση τῆς ἀλήθειας, πού προέρχεται ἀπ' ὅλες τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος, μὲ τὴν ἐγκόσμια ἐξουσία καὶ μὲ τὸ ὕψος ἀνθρώπινων ἀξιομάτων —ἀξιομά-

των, πού χρησιμεύουν ὡς φορεῖς αὐτῶν τῶν ἀληθειῶν κ' ἐξουσιῶν—, αὐτὴ εἶνε ἀκριβῶς ἡ οὐσία τῆς ἀληθινῆς ἐξουσίας.

Γνωρίζω μιὰν ἐξουσία, ἐφ' ὅσον ἀνατράφηκα μέσα της. Μπορῶ νὰ ζῶ καὶ νὰ τρέφωμαι ἀπ' τὴν ἐξουσία αὐτή, δὲν μπορῶ ὅμως καὶ νὰ τὴν ἀναγάγω γενεαλογικὰ στὶς ἀρχές της καὶ νὰ τὴν ταξινομήσω. Μπορῶ νὰ εἰσδύσω ἱστορικὰ μέσα της, δὲν μπορῶ ὅμως νὰ τὴν κατανοήσω, ὅταν στέκομαι ἀπ' ἔξω.

Ἡ ἐξουσία αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὁλόκληρη. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ συμβῆ τοῦτο, γιὰτὶ δὲν ἀντιπαρατάσσομαι στὴν ἐξουσία ἀπόλυτα, σὰν νᾶταν κάτι τὸ «ἕτερον». Μὰ καὶ τὴν ἐξουσία, πού τὴν κοιτάζω μόνον ἀπ' ἔξω καὶ πού μέσα της ποτὲ δὲν ἔζησα, οὔτε αὐτὴν δὲν μπορῶ ποτὲ νὰ τὴν ἀτενίσω στὴν οὐσία της· αὐτὴ δὲν ὑπάρχει κἂν γιὰ τὰ μάτια μου ὡς ἐξουσία.

Ἀπ' τὴ μοῖρα μου ἐξαρτᾶται—ἀπ' τὴν ὑπερβατικὰ θεμελιωμένη—, ποιά θᾶνε ἡ ἐξουσία, πού θὰ τῆς χρωστάω τ' ὄριμασμα τοῦ ἑαυτοῦ μου, καθὼς καὶ ποιά θᾶνε ἐκείνη, πού καὶ τὰ λείψανά της ἀκόμα θ' ἀδράξω γιὰ νὰ τῆς παραδοθῶ. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συγκρίνω μεταξύ τους συνειδητὰ τὶς διάφορες ἐξουσίες, νὰ τὶς ἐρευνήσω κ' ἔτσι ἔπειτα ἀπ' τὴν ἐρευνα νὰ διαλέξω ἐκείνη, πού θεωρῶ ὡς τὴν ἀληθινὴ ἢ ὡς τὴν καλύτερη. Ἀπ' τὴ στιγμὴ, πού ἀντίκρισα μιὰν ἐξουσία ὡς ἐξουσία, τὴν διάλεξα κι' ὅλα. Οὔτε εἶνε δυνατόν, μὲ μιὰ φιλοσοφικὴ ἐμβάθυνση, ν' ἀναζητήσω τὴν ἀληθινὴ ἐξουσία, ἀνάγοντάς τὴν στὴν πηγὴ της καὶ νὰ τὴν θελήσω ἔτσι ὡς ἓνα σκοπὸ.

Μπορῶ ὅμως κάλλιστα νὰ κατανοήσω, φιλοσοφώντας, τὴν κατὰ πτωσὴ μιᾶς ἐξουσίας: ἡ ἐξουσία γίνεται ψεύτικη, ὅταν χωρίζονται τὰ στοιχεῖα, πού τὴν ἀπαρτίζουν, ὅταν μεμονωμένες φάσεις τῆς ἀλήθειας—ἡ ὑπαρξή, ἡ ἀναντίρροπη διανοητικὴ βεβαιότητα ἢ τὸ πνεῦμα—ὅταν οἱ φάσεις αὐτὲς ζητᾶνε ν' αὐτονομηθοῦν καὶ καμώνονται πὼς συγκεντρώνουν ἢ καθεμιὰ μονάχη της τὸ κῦρος τῆς ἐξουσίας. Ἡ ἐξουσία καταντᾶει ψεύτικη, ὅταν πέφτει στὸ ἐπίπεδο μιᾶς ἀπλῆς βιοτικῆς βίας, πού δὲν σχετίζεται πιά μὲ ὅλες τὶς πηγὲς τῆς ἀλήθειας. Ἡ ἐξουσία καταντᾶει ψεύτικη, ὅταν ζητάει νὰ κρατηθῆ μονάχα ὡς ἀπλὸ ἀξίωμα μεμονωμένων ἀνθρώπων, πού δὲν ἔχουν στ' ἀλήθεια καμμιά δύναμη στὸν κόσμον καὶ πού δὲν προσφέρουν τὶς θυσίες, οὔτε τολμοῦν

τὰ τολμήματα τὰ ἰγανὰ νὰ τοὺς ἐξασφαλίσουν τέτοια δύναμη. Ψεύτικη ἐπίσης γίνεται ἡ ἐξουσία, ὅταν παρατάω τὴν ἐλευθερία τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ ὅταν μὲ μιὰν «ἐλεύθερη ἀπόφαση», στηριγμένος σὲ μιὰ νομιζόμενη ἀλήθεια, «ἐγκαταλείπω τὴν ἐλευθερία». Τέλος ἡ ἐξουσία καταντάει ψεύτικη, ὅταν, ἀντὶ ν' ἀφιερώσωμαι στὸ βάθος τῆς ἐξουσίας, σκύβω μπροστά της τὸ κεφάλι μου μὲ μιὰ τυφλὴ καὶ ἀνόητη ὑποκοή.

Ἐξαίρεση καὶ ἐξουσία, αὐτὰ τὰ δυὸ συνιστοῦν στὴν ἱστορικὴ τους πραγματικότητα τὸ ἀνεξερεύνητο περιβάλλον. Μᾶς ἀποκαλύπτουν ὅτι προβάλλει στὴν ἀπλῆ διάνοια ὡς παράλογο καὶ ἀπορριπτέο. Κι αὐτὸ τὸ παράλογο μᾶς λέει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡ μιὰ ἀλήθεια, δὲν ὑπάρχει τὸ ἐνιαῖο ἀνθρώπινο εἶναι. Ἡ ἀλήθεια ὑπάρχει γιὰ τὸν ἀνθρώπο μέσα στὸ χρόνο κ' εἶνε ἱστορικὴ· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπάρχει ὡς ἀποστολὴ κ' εἶναι συνυφασμένη μὲ μιὰ διαρκῆ ἀπειλή.

Ἡ ἀλήθεια τῆς ἐξουσίας καὶ ἡ ἀλήθεια, ποὺ χρησιμοποιεῖ τὴν ἐξαίρεση γιὰ γλῶσσα της, αὐτὲς οἱ δυὸ ἀλήθειες εἶνε — ὅπου κι' ὅταν ὑπάρχουν — οἱ πιὸ «παροῦσες» καὶ οἱ πιὸ κραταιές· ὅταν λείπουν κι' ὅπου λείπουν οἱ ἀλήθειες αὐτές, ἐκεῖ προκαλοῦν τὸ πιὸ βαθὺ κενὸ καὶ ὀλόκληρη ἡ οὐσία τοῦ ἑαυτοῦ μας τίς ζητάει. Μόνον ἐκεῖ, ὅπου μὲ τὴν ἀπατηλὴ καὶ φαινομενικὴ σαφήνεια τῆς ἀπλῶς ὀρθῆς διανοητικῆς ἀλήθειας συγκαλύπτουμε καθετὶ τὸ πηγαῖο καὶ τὸ οὐσιαστικόν, μόνον ἐκεῖ ἐξαφανίζεται ἡ περιεκτικὴ ἐκείνη πραγματικότητα τῆς ἀλήθειας. Καὶ ἀντίθετα: ὅταν ζῶ μέσα σ' αὐτὴν τὴν τελευταία, τότε, μονάχα γνωρίζω τὸν ἑαυτό μου σὰν μιὰν ὑπόσταση.

Ἡ ἐξαίρεση καὶ ἡ ἐξουσία ὁδηγοῦν στὸν βυθὸ τῆς ἀλήθειας ἐκείνης, ποὺ δὲν ἀνήκει πιά μονάχα σὲ μιὰν ἀπ' τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος, μὰ ποὺ διασχίζοντας ἐνεργητικὰ ὅλες τὶς φάσεις καὶ φανερώνοντας τὸν ἑαυτό της σ' ὅλες, καταφέρνει ν' ἀνεῖ ἡ ἐνότητα. Μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἀλήθεια εἶνε γιὰ μιὰ στιγμὴ σὰν νὰ λύνονται καὶ νὰ αἴρονται ὅλες οἱ συγκρούσεις, ποὺ προκαλοῦνται ἀπ' τὸν ἀγῶνα τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος· καὶ δὲν λύνονται οἱ ἀντιθέσεις αὐτὲς βίαια μὲ τὴν ὑπεροχὴ ἐν ὅς μονάχα περιβάλλοντος, ἀλλὰ λύνονται μέσα ἀπ' τὴν ὑπερβατικότητα, ποὺ ἀπ' ὅλες τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος μᾶς κάνει ν' ἀκοῦμε τὸ Ἔν. Δὲν πρόκειται γιὰ μιὰν ἁρμονία τῶν φάσεων τοῦ πε-

ριβάλλοντος, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ μιὰ στιγμιαία ἀποκάλυψη τοῦ Ἐνός, μιὰν ἀποκάλυψη ὅμως, ποὺ ἀφίνει στὴν πραγματικότητα νὰ ἔξακολουθοῦν οἱ συγκρούσεις καὶ ποὺ ἀνοίγει τόπο γιὰ νέες διαρρηκτικὲς ἐξόδους

Ἡ ἐξαίρεση καὶ ἡ ἐξουσία, ἂν καὶ ἀποτελοῦν μεταξύ τους τὶς πιὸ ἀκραῖες ἀντιθέσεις, ἀνῆκουν μαζὶ στὸ ἴδιο νόημα καὶ σημαίνουν συγκεκριμένα τὸν δείκτη, ποὺ μᾶς δείχνει τὴν ἀλήθεια στὸ βυθό. Ἄς διατυπώσουμε καὶ πάλι ὅ,τι μέσα στὴν ἀντίθεσή τους εἶνε κοινὸ καὶ σεῖς δύο:

1. Κ' οἱ δύο τους θεμελιώνονται μέσα στὸ ὑπερβατικόν. Ὅπου προβάλλουν κατέχουν μὲ βεβαιότητα τὴν ὑπερβατικότητά τους. Δίχως τὴν ἀναφορὰ πρὸς τὸ ὑπερβατικὸ δὲν εἶνε δυνατὴ ἡ ὑποστασιακὴ ἐξαίρεση, οὔτε ἡ γνήσια ἐξουσία.

2. Κ' οἱ δύο τους εἶνε ἀτέλειωτες. Ζοῦν μέσα στὴν κίνηση σὰν ἀναντικατάστατου ν' αὐτοαναιροῦνται καὶ ξεπετιοῦνται ἐκάστοτε, στὴ μιὰ στιγμή τῆς παρουσίας τους, σὰν ἡ μοναδικὴ ἀλήθεια μέσα ἀπ' τὶς ἀντιθέσεις.

3. Κι' οἱ δύο τους εἶνε ἱστορικὲς καὶ φθάνουν στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ τοῦ ἀναντικατάστατου. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ πηγαία ἀληθινὴ οὐσία τους εἶνε τέτοια, ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴ μιμηθῇ καὶ νὰ τὴν ἐπαναλάβῃ. Κι' ὅμως μ' ὅλα ταῦτα, περιβάλλοντας ἱστορικὰ καὶ κλείνοντας μέσα τους τὰ πάντα, εἶνε κι' οἱ δύο τους στὴν ἱστορικὴ συγκεντρωτικὴ παρουσία τους ἀνοιχτὲς σ' ὅλους τοὺς χώρους.

4. Καὶ στὶς δύο ὑπάρχει μιὰ ἀλήθεια, ποὺ ξεφεύγει ἀπ' τὴν πιθανότητα νὰ διαμορφωθῇ σ' ἓνα ἀντικείμενο ἱκανὸ νὰ θεωρηθῇ καὶ νὰ γνωσθῇ. Ἄν τὶς κατασκευάσουμε σὰν ἓνα ἀντικείμενο, σὰν μιὰν ἀρχὴ ἑνὸς λογικοῦ συλλογισμοῦ, στενεύουν τόσο, ὥστε χάνουν τὴ ζωὴ τους καὶ τὴν ἀλήθειά τους. Ὡς ἀντικείμενα ἑνὸς σκόπιμα συγκροτημένου σχεδίου καὶ ἔργου μου χάνονται καὶ ἀφανίζονται. Οἱ λέξεις «ἐξαίρεση» καὶ «ἐξουσία» μοιάζουν σὰν ν' ἀφοροῦν φαινόμενα, ποὺ ἔχουν ἓνα νόημα μονοσήμαντο. Τὸ νόημα ὅμως τὸ ἀληθινὸ τῶν λέξεων αὐτῶν εἶνε προσανατολισμένον σὲ μιὰν ὑπερβατικὴν ἐνέργεια, ποὺ μέσα της ἐκδηλώνεται ὁ βυθὸς τῆς ἀλήθειας ὡς ἡ ἐνότητα ὅλων τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος. Οὔτε ἡ ποίηση οὔτε ἡ φιλοσοφία καταφέρ-

νουν νὰ κυριαρχήσουν αὐτὴν τὴν ἀλήθεια. Ἡ ποίηση φθάνει στὸ ὄριο ἐκεῖνο, ὅπου τὸ ποιητικὰ μορφοποιημένο «ὡς τοιοῦτον» δὲν καταφέρει νὰνε ἡ ἔσχατη ἐσωτερικότητα, ποὺ αὐτὴ πρὸ πάντων ἦταν τὸ ζητούμενο. Ἡ φιλοσοφία ἐπίσης φθάνει στὸ ὄριο ἐκεῖνο, ὅπου τὸ διανοητικὰ μορφοποιημένο δὲν εἶνε ποτὲ τὸ εἶναι τῆς ἴδιας τῆς ἀλήθειας, ποὺ μὲ τὸν προσανατολισμό της πρὸς αὐτὸ σημειώνεται βέβαια κάθε φιλοσοφικὴ ἐνέργεια.

Ὅταν παραδώσουμε τὸν ἑαυτὸ μας στὴν ἀλήθεια ὡς τὴν λογικὴ γνωστικὴ ἰσχύα καὶ εἰδικὰ κάτω ἀπ' τὴ μορφή μιᾶς συγκεκριμένης ἐπιστήμης, — ὅταν ἔπειτα, προχωρώντας, καταφέρουμε νὰ παραστήσουμε μπροστὰ μας τὸ νόημα τῆς ἀλήθειας, ποὺ βγαίνει ἀπ' τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ ποὺ πρακτικὰ τὸ ἔχουμε ζήσει, — ὅταν τέλος ἀντικρύσουμε τὴ μορφή τῆς ἀλήθειας στὴν ἐξαίρεση καὶ στὴν ἐξουσία, τότε ἔχουμε ἐκτελέσει βήματα ἐπιστροφῆς πρὸς τὴν πραγματικότητα.

Μὲ τὸ νὰ μᾶς συγκλονίσῃ ὅμως ἡ ἐξαίρεση καὶ μὲ τὸ νὰ μᾶς ἡρεμήσῃ ἡ ἐξουσία δὲν ἔχουμε πετύχει ἐκεῖνο, ποὺ εἶνε φιλοσοφικὰ τὸ ἔσχατο.

Τὸ νὰ ζῆ κανεὶς μέσα στὴν ἐξουσία χωρὶς νὰ θέτῃ ἐρωτήματα, αὐτὸ ἀπαγορεύεται σ' ἐκεῖνον, ποὺ μέσα του ἔχει γίνῃ πραγματικότητα τὸ φιλοσοφεῖν. Ἄλλο εἶνε τὸ νὰ ζῆ κανεὶς μέσα στὴν ἐξουσία κι' ἄλλο τὸ νὰ τὴν διαλογισθῆ καὶ νὰ κατευθυνθῆ μὲ τὸν λογισμό του ἐπάνω της. Ἄν ζῶ μονάχα μέσα της, τότε ἡ ἀλήθεια ἔχει μιὰ λιτὴν ἀπλότητα· ἂν ὅμως τὴν διαλογισθῶ, τότε παίρνει ἡ ἀλήθεια μιὰν ἀτέλειωτα πολὺπλοκὴ μορφή· ἂν θελήσω νὰ ἐκφράσω τὴν ἐξουσία στὴν ἱστορικὴ της πραγματικότητά μ' ἓναν τρόπο λογικὰ ἐπαρκῆ, καμμιά λογικὴ ἀνάλυση δὲν θὰ μπορέσῃ ν' ἀρκέσῃ. Ὅσο ὅμως ὠριμάζει ὁ φιλοσοφικὸς λογισμὸς, τόσο πιὸ ἄρρηκτα συνυφαίνεται ἡ σκέψῃ μας μὲ τὴν ἐξουσία, ποὺ μέσα της ζοῦμε.

Ὁ φιλοσοφικὸς αὐτὸς λογισμὸς δὲν μπορεῖ πάντως ν' ἀναγάγῃ τὴν ἐξουσία στὶς ἀρχές της. Τὸ ὅτι πιστεύω στὴν ἐξουσία, αὐτὸ εἶνε ἡ πηγὴ καὶ ἡ ἀρχὴ μέσα στὸ σύνολο τοῦ περιβάλλοντος. Τὸ ἂν ὀφείλω νὰ πιστεύω στὴν ἐξουσία, αὐτὸ δὲν μπορῶ ποτὲ νὰ τὸ θεμελιώσω. Ἡ

διαφώτιση τῆς ἐξουσίας ἐν γένει δὲν εἶνε ποτὲ ἢ θεμελίωση μιᾶς ἱστορικῶς ὠρισμένης καὶ συγκεκριμένης ἐξουσίας.

Ὁ φιλοσοφικὸς ὅμως λογισμὸς δὲν χάνει μ' ὅλα ταῦτα τὴν μιλιὰ του μπροστὰ στὴν ἐξουσία. Δὲν σημειώνεται βέβαια τὸ παράδοξο, πὺν θὰ σημειωνότανε, ἂν ἡ ἐξουσία εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ θεμελίωση· κάθε θεμελίωση τῆς ἐξουσίας, θεμελιώνοντάς την, θὰ τὴν ἀναιροῦσε ὡς ἐξουσία. Ὁ φιλοσοφικὸς ὅμως λογισμὸς ὄχι μόνο διαλύει τὶς ἀναγωγὲς τῆς ἐξουσίας, πὺν καταντήσανε ψεύτικες, μὰ τὰ καταφέρνει ἴσως νὰ δώσῃ σὲ ὅ,τι προκύπτει ἀπ' τὴν πηγὴ τῆς ἐξουσίας μιὰ παρουσία πιὸ καθαρὴ καὶ πιὸ φωτεινὴ.

Ἡ ὁδὸς, πὺν δὲν σταματᾷ οὔτε ἐμπρὸς στὴν ἐξαίρεση, οὔτε ἐμπρὸς στὴν ἐξουσία, μὰ πὺν εἰσχωρεῖ καὶ μέσ' στὶς δυὸ—ἡ ὁδὸς τῆς φιλοσοφικῆς ἀλήθειας—ὀνομάζεται Λόγος.¹⁾ Ἀντὶ νὰ γινόμεσθε ὀριστικοὶ κύριοι τῆς ἀλήθειας σὲ ὁποιαδήποτε ἀπ' τὶς μορφές, πὺν ὡς τὰ τώρα ἐρευνήσαμε, κι' ἀντὶ νὰ δείχνουμε τὴν ἀλήθεια στὸ περιεχόμενό της, καταφεύγουμε πάντα στὸ τέλος νὰ μιλάμε γιὰ τὸ Λόγο.

Τὸ τί εἶνε ὁ Λόγος, ἢ ἀπάντηση σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα κ' ἢ κατάκτηση αὐτῆς τῆς ἀλήθειας ἦταν πάντα καὶ θὰ μείνῃ γιὰ πάντα ἢ καθ' αὐτὸ φιλοσοφικὴ ἀποστολή.

Τὸ βασικὸ χαρακτηριστικὸ τὸ Λόγου εἶναι ἡ βούληση πρὸς ἐνότητα. Τὸ τί εἶνε ὅμως αὐτὴ ἡ ἐνότητα, ἐδῶ ἀκριβῶς πέφτει ὅλο τὸ βάρος. Ἄν μπορέσουμε νὰ τὴν συλλάβουμε σὰν μιὰ πραγματικὴ ἐνότητα, σὰν τὴν μιὰ καὶ τὴν μοναδικὴ καὶ ὄχι σὰν μιὰν ἐνότητα, πὺν ἔξω ἀπ' τὸν κύκλο τῆς ὑπάρχουν κι' ἄλλα στοιχεῖα, ἂν μπορέσουμε νὰ πετύχουμε μιὰ τέτοια σύλληψη, τότε—καὶ μόνον τότε—σώζεται ἡ ἀλήθεια, πὺν χάνεται ἢ δὲν κερδίζεται ὀριστικὰ μὲ τὶς παράκαιρες καὶ μερικὲς συλλήψεις τῆς ἐνότητας.

Πιὸ πάνω καταλήξαμε στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶνε μιὰ καὶ μόνη καὶ δὲν εἶνε μιὰ καὶ μόνη, γιὰτὶ ἀπ' τὴ μιὰ μεριά ἐρ-

1) Τὴν διάνοια (Verstand) ἀπὸ τὸν Λόγο (Vernunft) καταφέρνανε οἱ Γερμανοὶ φιλόσοφοι πρὸ πολλοῦ νὰ ξεχωρίσουν. Ἡ διάκριση ὅμως δὲν ἔχει εἰσδύσει στὴ γενικὴ συνείδηση τῆς γλώσσας. Τὸ βαθὺ νόημα, πὺν ἔχει ἡ λέξη «Λόγος», πρέπει νὰ τὸ κατακτοῦμε πάντα ξανά ἀπ' τὴν ἀρχή.

χεται ἢ ἐξαίρεση καὶ τὴν σπάζει κι' ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ἔρχεται ἢ ἐξουσία καὶ τὴν πραγματοποιεῖ μονάχα σὲ μιὰν ἱστορικὴ μορφή. Κι' ὅμως ἡ τάση, ποὺ ὑπάρχει νὰ ξεπερασθῇ ἢ πολλαπλότητα καὶ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀλήθεια στὴ μορφή τοῦ Ἐνὸς καὶ τοῦ καθολικοῦ, ἡ τάση αὕτη—παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ἀντικρούζουμε τὴν ἐξαίρεση καὶ ὑπακοῦμε στὴν ἐξουσία—ὑπάρχει ἀμείωτη, ὅσο ὑπάρχει ὁ Λόγος :

Ἄδιάβατος εἶνε βέβαια ὁ δρόμος, ποὺ θὰ μᾶς καλοῦσε νὰ συλλάβουμε ξανά αὕτη τὴν μιὰν ἀλήθεια μέσα στὸν κόσμον τοῦ ἐν γένει συνειδότητος, μέσα στὴν πειθαναγκαστικὴ διανοητικὴ του γνώση. Ὅσο περιορίζομαι στὸν κόσμον αὐτόν, χάνεται ἡ ἀλήθεια, ποὺ μὲ ζωογονεῖ.

Ἡ διάνοια προβάλλει συχνὰ ἢ ἴδια ὡς Λόγος, γιατί ὁ Λόγος, δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιχειρήσῃ κανένα βῆμα χωρὶς τὴν διάνοια. Μέσα στὴν τάση ὅμως τῆς διανοητικῆς γνωστικῆς ἐνέργειας—δηλαδὴ στὴν μερικὴ ἐνότητα τοῦ ἐπιπέδου, ποὺ ἐπάνω του στέκονται κ' ἔχουν τὸ κῦρος τους τὰ ἀναντίρρητα πορίσματα—κρύβεται καὶ χάνεται ἡ τάση τοῦ Λόγου πρὸς τὴν βαθύτερη ἐνότητα, ποὺ γι' αὐτὴν ἡ διανοητικὴ ἐνότητα εἶνε μονάχα ἓνας μεσάζων. Τὸ σκέπτεσθαι τῆς διάνοιας ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶνε ἔλλογο σκέπτεσθαι.

Ὁ Λόγος ζητάει τὴν ἐνότητα, ὄχι ὅμως μιὰν ὁποιαδήποτε ἐνότητα γιὰ χατῆρι τῆς ἐνότητας, ἀλλὰ ζητάει τὸ Ἐν, ποὺ μέσα του ὑπάρχει κάθε ἀλήθεια. Αὐτὸ τὸ Ἐν δέχεται ἀπ' τὸν Λόγον τὴν δύναμη τῆς παρουσίας του σὰν ν᾿ ἔρχεται ἀπὸ μιὰν ἀπροσπέλαστη ἀπόσταση κ' ἔρχεται ἀπ' τὴν ἀπόσταση αὕτη σὰν μιὰ ἐλκτικὴ δύναμη, ποὺ ὑπερνικάει κάθε σχισμάδα καὶ κάθε παρεμβαλλόμενο ἐμπόδιο.

Γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ πλησιάσῃ αὕτην τὴν ἐνότητα, προβάλλει ὁ Λόγος σὲ κάθε περίσταση ὡς τὸ ἐνωτικὸ στοιχεῖο. Ὁ Λόγος ζητάει νὰ ὀδηγήσῃ τὰ πάντα ξανά ἀπ' τὸ σκόρπισμα τῶν ἀναμεταξύ τους ἀδιάφορων στοιχείων στὴν κατεύθυνση καὶ στὴν κίνηση τῆς ἀμοιβαίας ὑπαγωγῆς. Ἐκεῖ, ποὺ ὅλα ἔχουν ἀποξενωθῇ μεταξύ τους, ἔρχεται ὁ Λόγος καὶ ζητάει νὰ τὰ συνυφάνῃ γιὰ ν' ἀναφέρεται τὸ ἓνα στὸ ἄλλο. Κάθε καθ' ἑστῶς, ποὺ δὲν προσδιορίζει μιὰ σχέση θετικὴ, πρέπει ν' ἀρθῇ. Τίποτα δὲν πρέπει νὰ πηγαίνῃ χαμένο.

Ἡ ἐνωτικὴ δύναμη τοῦ Λόγου ἐκδηλώνεται ἤδη δραστικὰ στίς ἐπιστῆμες κ' ἐκδηλώνεται ὡς ἡ τάση, ποὺ ζητάει νὰ ξεπεράσῃ κάθε

ὄριο μιᾶς ἐπιστήμης, ἐκδηλώνεται ὡς ἡ ἀναζήτηση τῶν ἀντινομιῶν, τῶν σχέσεων καὶ τῶν συμπληρωμάτων, ἐκδηλώνεται ὡς ἡ ἰδέα τῆς ἐνότητας ὅλων τῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ Λόγος ὅμως τείνει καὶ πέρα ἀπὸ τὴν τέτοια ἐνότητα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης πρὸς τὸν σύνδεσμο, ποὺ ὅλα μπορεῖ νὰ περιλάβῃ. Ὁ Λόγος εἶνε ἐκεῖνος, ποὺ πραγματοποιεῖ τὴν διαφώτιση τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος καὶ ποὺ παρεμποδίζει ἔπειτα τὴν ἀπομόνωση τῶν φάσεων αὐτῶν καὶ σπρώχνει πρὸς τὴν ἐνοποίησή τους.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καταλήγει ὁ Λόγος σὲ ὅ,τι εἶνε ξένο γιὰ τὰ μέτρα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης. Προσδοκώντας τὴν ἀλήθεια, στρέφεται καὶ κατευθύνεται στὴν ἐξαίρεση καὶ στὴν ἐξουσία. Οὔτε ὅμως ἐδῶ δὲν σταματᾷ· οὔτε μ' αὐτὴν τὴν πράξη του δὲν ἀγγίζει ὁ Λόγος τὸ σκοπὸ του. Ἀκόμα καὶ ἡ ἐξαίρεση καὶ ἡ ἐξουσία—ἂν τις μετρήσουμε μὲ τὸ μέτρο τοῦ Ἐνός—εἶνε κᾶτι τὸ προσωρινό, ποὺ ἀνήκει στὴν χρονικὰ προσδιορισμένη ὑπαρξη κ' ἐκβιάζεται στὴ γένεσή του ἀπ' αὐτήν. Σὲ τίποτα τὸ προσωρινὸ—ὅσοδήποτε μεγαλειώδης κι' ἂν εἶνε ἡ ὄψη του—δὲν μπορεῖ νὰ βρῇ ὁ Λόγος τὴν ἡσυχία του.

Ὁ Λόγος αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸ του νὰ τραβιέται κι' ἀπὸ τὸ ἀπόλυτα πρὸς τὸ Ξένο. Κ' ἐκεῖνο ἀκόμα, ποὺ σπάζοντας τὸ Νόμο τῆς Ἡμέρας πραγματοποιεῖ τὸ πάθος γιὰ τὴ Νύχτα μὲ τὴν αὐτοκαταστροφή, κι' αὐτὸ ἀκόμα ζητάει ὁ Λόγος, διαφωτίζοντάς το, νὰ τὸ ἀνεβάσῃ στὸ ἐπίπεδο τοῦ Εἶναι, νὰ τοῦ δώσῃ φωνὴ καὶ νὰ μὴν τ' ἀφίση νὰ χαθῇ σ' ἂν νᾶτανε μηδέν. Ὁ Λόγος τείνει πρὸς τὰ ἐκεῖ, ὅπου ἡ ἐνότητα πάντα παθαίνει καὶ μιὰ νέα διάρρηξη· καὶ τείνει πρὸς τὰ ἐκεῖ γιὰ νὰ μπορῇ, διαρρηγνύοντας, νὰ συλλάβῃ πάντα καὶ μιὰ νέα ἀλήθεια αὐτοῦ τοῦ ρήγματος καὶ γιὰ νὰ μπορῇ ἔτσι νὰ ἐμποδίσῃ τὸ μεταφυσικὸ ρήγμα, δηλαδὴ τὸ ξέσκισμα τοῦ ἴδιου τοῦ Εἶναι. Ὁ Λόγος, ποὺ εἶνε ἡ πηγὴ τῆς τάξης, παρακολουθεῖ πάντα ἐκεῖνον, ποὺ σπάζει τὴν τάξη· ὁ Λόγος μένει ἀκλόνητος ὡς τὸ ὑπομονητικὸ στοιχεῖο—ὡς τὸ ἀδιάκοπο καὶ ἀπείρο—μπροστὰ σὲ κάθε τί τὸ ξένο, μπροστὰ στὸν διαρρηκτικὸ παράγοντα καὶ στὸν ἀρνητικὸ.

Ὁ Λόγος εἶνε ἐπομένως ἡ καθολικὴ βούληση ἐπικρατικῆς νείας. Ὁ Λόγος ζητάει νὰ σκύψῃ πλάϊ σὲ καθεὶ, ποὺ μπορεῖ ν' ἀπο-

χτήση φωνή, πλάϊ σὲ καθεὶ, ποὺ ὑπάρχει· καὶ σκύβοντας πλάϊ του ζητάει νὰ τὸ διαφυλάξῃ.

Ὁ Λόγος ζητάει νὰ πετύχῃ τὸ Ἐν μὲ τὴ τιμιότητα—πού, ἀντίθετα ἀπ' τὸν φανατισμὸ γιὰ τὴν ἀλήθεια, ἀνοίγει ἀπεριόριστα τοὺς κόλπους της—καὶ μὲ τὴν δικαιοσύνη, ποὺ ζητάει νὰ ἐπιτρέψῃ σὲ καθεὶ τὸ Πηγαῖο νὰ διεκδικήσῃ τὴν ὑπόστασή του, ἔστω καὶ γιὰ νὰ πέσῃ ὄξω καὶ ν' ἀποτύχῃ στὰ ὄριά του.

Ὁ Λόγος δὲν εἶνε στὴν οὐσία του μιὰ πηγὴ γιὰ τὸν ἑαυτό του, μὰ εἶνε σὰν τὴν πηγὴ, ποὺ μοιάζει ν' ἄρχεται ἀπ' τὴν μιὰν ἀλήθεια τοῦ περιβάλλοντος ἐν γένει καὶ μάλιστα ἔτσι, ὥστε ὅλες οἱ πηγὲς τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος ν' ἀνταποκρίνονται στὴν πηγὴ αὐτὴ γιὰ ν' ἀναχθοῦν στὸ Ἐν καὶ νὰ συνενωθοῦν ἔτσι καὶ μεταξὺ τους.

Ὁ Λόγος λοιπὸν ἀνάγεται στὴ πηγὴ τοῦ Λόγου: ἀπ' τὴν μιὰ μεριὰ στὴν ἀπρόσιτη ὄντοτητα τοῦ Ἐνός, ποὺ ἐνεργεῖ μὲ τὸ Λόγο, κι' ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ στὸ «ἕτερον», δηλαδὴ στὶς πηγές, ποὺ μέσῳ τοῦ Λόγου γίνονται αἰσθητές.

Λόγος εἶνε τὸ ἀκατάπαυστο προχώρημα πρὸς τὸ «ἕτερον». Ὁ λόγος κάνει δυνατὴ τὴν παγκόσμια συμβίωση καὶ συμπαρουσία, τὴν πανταχοῦ παρουσία τῆς κάθε φωνῆς, ποὺ μιλάει, καθὼς καὶ τῆς φωνῆς, ποὺ ὁ λόγος τὴν κάνει νὰ μιλήσῃ.

Λόγος ὅμως δὲν εἶνε ἐκεῖνο, ποὺ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν οὐσία κι' ἀφίνει τὰ πάντα νὰ ἰσχύουν, ὅπως εἶνε ὁ λόγος ἐνδιαφέρεται ἐνεργὰ γιὰ ὅσα προσέρχονται στοὺς ἀνοιχτοὺς κόλπους του. Δὲν διαφωτίζει ὁ Λόγος μονάχα γιὰ νὰ γνωρίσῃ, ἀλλὰ μένει μὲ μιὰ στάση ἐρωτηματικὴ, μὲ τὴν στάση τοῦ μνηστῆρος, ποὺ ὄλο καὶ διεκδικεῖ. Ὁ Λόγος δὲν μεταβάλλεται ποτὲ σὲ μιὰ γνώση, ποὺ κατέχει τὸ ἀντικείμενό της καὶ ποὺ ἔτσι περιορίζεται ἀναγκαστικὰ καὶ σταθεροποιεῖται· ὁ Λόγος μένει πάντα τὸ ἀπεριόριστο ἀνοιγμα.

Μὲ τὴν τάση του πρὸς τὸ Ἐν δὲν καταφέρει ὁ Λόγος μόνο ν' ἀκούῃ τὰ ὅσα ὑπάρχουν, οὔτε νὰ ἐνδιαφέρεται μονάχα γιὰ ὅλα αὐτά, μὰ καταφέρει νὰ ὀδηγήσῃ σὲ κίνηση καθεὶ, ποὺ ἀγγίζει. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ρωτᾷει καὶ δίνει στὰ πάντα τὴν ἰκανότητα νὰ μιλήσουν, σκορπάει παντοῦ ἀνησυχία καὶ ταραχὴ. Γι' αὐτὸ εἶνε ὁ Λόγος

ἡ δύναμη ἐκείνη, ποὺ κάνει τίς πηγὲς ὅλες νὰ μποροῦν ν' ἀναπτυχθοῦν, νὰ ξεπεταχθοῦν, νὰ γίνουν καθάρειες, ν' ἀποχτήσουν φωνὴ καὶ νὰ ρηθοῦν σὲ σχέση μεταξύ τους. Ὁ Λόγος ἐξασφαλίζει τὴν γνησιότητα τῶν συγκρούσεων καὶ τῶν ἀγώνων, ποὺ ξεσπᾶνε μέσα σὲ κάθε φάση, καθὼς κι' ἀνάμεσα στίς διαφορὲς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος, καὶ ποὺ γίνονται μὲ τὴ σειρά τους ἡ πηγὴ νέας πείρας γύρω στὴν οὐσία τοῦ Ἐνός,

Ὁ Λόγος, συνυφασμένος μὲ τὴν ὑπόσταση, ποὺ αὐτὴ εἶνε ἀκριβῶς ὁ φορέας του καὶ ποὺ δίχως αὐτὴν θὰ καταποντιζότανε, ἐξασφαλίζει τέλος τὴν ἀλήθεια τοῦ ὑποστασιακοῦ ἑαυτοῦ μου, τὴν ἰκανότητά του νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ ν' ἀποκαλυφθῇ.

Κι' ἂν δὲν παράγει ὁ Λόγος τίποτα μέσα ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, αὐτὸς πάντως καὶ μόνον αὐτὸς καταφέρει, σημειώνοντας τὴν παρουσία του μέσ' στὴν ἐσώτατη καρδιὰ ὅλων τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος, ν' ἀφυπνίσῃ τὰ πάντα, νὰ τὰ μεταβάλλῃ σὲ πραγματικότητα καὶ σὲ ἀλήθεια.

Ὁ Λόγος, γιὰ νὰ μπορῇ χωρὶς κανένα φραγμὸ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ἐνωτικὴ βούληση, ποὺ τίποτα δὲν ξεχνάει καὶ ποὺ γιὰ ὅλα εἶνε ἀνοιχτή, ζητάει καὶ τολμάει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν δυνατότητα ἐνὸς ριζικοῦ ἐλευθερώματος ἀπὸ καθεὶ, ποὺ ἔγινε πεπερασμένο καὶ ὀρισμένο, ἀπὸ καθεὶ τὸ σταθεροποιημένο.

Ὁ Λόγος ἐμψυχώνει ἐπομένως τὴν ἀρνητικὴ δύναμη τῆς διάνοιας, ποὺ ἔγκειται στὸ ὅτι μπορεῖ ν' ἀποτραβήξῃ τὰ μάτια τῆς ἀπ' ὅλα. Ἀντικρούζοντας τίς πιὸ ἀκραῖες δυνατότητες, μπορεῖ ὁ Λόγος ν' ἀποτολήσῃ καὶ τὴ σκέψη τὴν ἀκόλουθη: ὅτι θᾶταν δυνατόν νὰ μὴν ὑπῆρχε καὶ ἀπολύτως τίποτα. Τὴ σκέψη αὐτὴ δὲν τὴν κάνει μάλιστα ὁ Λόγος σ' ἕνα αὐθαίρετο καὶ ἄδειο διανοητικὸ παιχνίδι. Ὁ Leibniz, ὁ Kant καὶ πρὸ πάντων ὁ Schelling, ἀντικρούζοντας τὸ ἀπόλυτα ἀνεδαφικό, καταφέρανε νὰ θέσουν τὸ ἀκόλουθο ἐρώτημα καὶ νὰ μποροῦν μάλιστα μὲ τὴν ὥθησή του σὲ κίνηση: Πῶς συμβαίνει νὰ ὑπάρχῃ κᾶτι καὶ πῶς δὲν συμβαίνει νὰ μὴν ὑπάρχῃ τίποτα; Μὲ τὴν λογικὴ του χλωμάδα μᾶς φέρνει ἀκριβῶς τὸ ἐρώτημα τοῦτο στὴ θέση ἐκείνη, ποὺ μέσα τῆς—καὶ μόνο μέσα τῆς—καταφέρουμε νὰ νοιώσουμε τὸ εἶναι τοῦ εἶναι σ' ἕνα κᾶτι ποὺ μᾶς ἔχει ὡς δῶρο προσφερθῇ, σ' ἕνα κᾶτι τὸ

ἀκατανόητο καὶ ἀδιαπέραστο, πού ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ κάθε λογισμό καὶ πού προσέρχεται μόνο του κοντά μας.

Ἐξ ἄλλου σκέπτεται μόνο μέσα σὲ μιὰ κίνηση, πού δὲν γνωρίζει σταθμούς καὶ τέρατα. Ἡ διάνοια ζητάει νὰ διαφυλάξῃ τὸ καθεὶ, σταθεροποιώντας τὸ· ζητάει νὰ γνωρίσῃ τὸ "Ἐν καὶ ν" ἀποχτήσῃ τὴν κατοχὴ τοῦ "Ολου μέσα σὲ μιὰ θεωρία. Ὁ Λόγος προκαλεῖ ἀντίθετα ἀκατάπαυστα τὴν ἀνατροπὴ τῶν ἀποκτημάτων τῆς διάνοιας. Ὁ Λόγος δὲν ἐπιδιώκει τὴν ἐνότητα σὰν μιὰν ἐπισκόπηση τοῦ "Ολου, σὰν μιὰν ἐπισκόπηση, πού προσέρχεται ἀπὸ μιὰν ἀπατηλὴ κυριαρχικὴ βούληση στηριγμένη στὴ διάνοια. Ὁ Λόγος δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν τάση πρὸς τὴν ὑπερνίκηση καὶ πρὸς τὴν συνένωση. Ἡ διάνοια γνωρίζει τὴν ὑπερηφάνεια τῆς κατοχῆς, ἐνῶ ὁ Λόγος δὲν γνωρίζει τέτοιο πράγμα· γιὰ τὸ Λόγο δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνο ἡ κίνηση τοῦ ἀνοίγματος τῶν κόλπων του· κ' ὑπάρχει βέβαια καὶ ἡ ὕστατη γαλήνη τοῦ Λόγου.

Ὁ ἄνθρωπος, ἀποκτώντας συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του μὲ τὴν διάνοια, τὰ χάνει, ὅσο προβάλλουν οἱ ἀνατροπὲς στὰ μάτια του ὡς χάος καὶ ὅσο δὲν τὶς κατανοεῖ μὲ τὸ Λόγο. Ὄταν κλονίζεται ἡ ἐμπιστοσύνη του γιὰ τὴν διάνοια, βρίσκειται ξαφνικὰ μπροστὰ στὸ δίλημμα: ἢ νὰ γίνῃ κἄτι λιγώτερο ἢ νὰ γίνῃ κἄτι περισσότερο ἀπ' τὴ διάνοια· ἢ νὰ καταποντισθῇ, βλέποντας τ' ἀποκτήματά του ν' ἀποσυντίθενται, στὴν ὁρμέφυτη ζωὴ καὶ νὰ σωθῇ ἔπειτα κ' ἀπ' αὐτήν, ζητώντας καταφύγιο σὲ μιὰν ἀνόητη ὑπακοή, ἢ νὰ ὑπερνικήσῃ τὸν κίνδυνο μέσῳ τοῦ Λόγου, πού αὐτὸς πιά τὴν κάθε ἀλήθεια ὡς κατεχόμενη γνωστὴ ἀλήθεια τὴν λυώνει πάλι καὶ τὴν αἶρει μέσα στὴν διαρκῶς μὲ μιὰ καινούργια μορφή προσερχόμενῃ ἀλήθεια τοῦ περιβάλλοντος.

Ὅπου ἀπλώνει ὁ ἄνθρωπος τὸ χέρι του γιὰ ν' ἀδράξῃ τὶς ὕψιστες δυνατότητές του, ἐκεῖ μπορεῖ μὲ τὸν ριζικώτερο τρόπο ν' ἀπατηθῇ. Κινδυνεύει νὰ γκρεμισθῇ ἀπ' τὰ σκαλοπάτια, πού σκαρφάλωσε, καταντώντας νᾶνε πιά κἄτι λιγώτερο ἀπ' ὅ,τι ἦταν στὴν ἀρχή. Γιὰ νὰ διαφυλάξῃ τὴν οὐσία του, πρέπει νὰ μένῃ ὁ ἄνθρωπος πιστὸς σὲ κάθε φάση τοῦ Λόγου, πού αὐτὸς τοῦ σώζει ἀκριβῶς καὶ τὸ νόημα τῶν διανοητικῶν ἀποκτημάτων του. Ὁ Λόγος, παρατώντας καὶ πετώντας μακριὰ κάθε διανοητικὴ σταθεροποίηση, γίνεται ἡ προϋπόθεση γιὰ κάθε ἄλλη ἀλήθεια.—

Συλλαμβάνοντας τὴν ἑνωτικὴ βούληση, ποὺ θέλει τὰ πάντα ν' ἀγκαλιάσῃ, καθὼς καὶ τὴν ἀρνητικὴν, ποὺ ξεπερνάει τὸ πάντα καὶ τὰ κάνει δυνατὰ, ἀντικρύσαμε μόνο μερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Λόγου. Τὸ τί ὅμως εἶνε Λόγος, αὐτὸ δὲν διαφωτίσθηκε, ὅπως διαφωτίζεται ἓνα πρᾶγμα.

Ὁ Λόγος ζητάει ἐκεῖνο, ποὺ στὴν κομματιασμένη χρονικὴ ὑπαρξή μας μοιάζει σὰν κάτι ἀδύνατο. Ὁ σκοπὸς τοῦ Λόγου, ποὺ ἐγκείται στὸ Ἔν, δὲν μπορεῖ νὰ παρασταθῇ ἔτσι, ὥστε νὰ μπορούμε νὰ τὸν ἀκολουθήσουμε ὡς ὁρατὸ πρότυπο. Ὁ Λόγος, κάτω ἀπ' τὴν ἑλκτικὴ δύναμη τοῦ Ἐνός, μπαίνει μέσα στὸν ἐλεύθερο χῶρο τῆς δυνατότητας, γιὰ νὰ βροῖ, ὅπως φαίνεται, στὴν ἀνεδαφικότητα τὸ δρόμο του.

Ὁ Λόγος—ὅπως καὶ ἡ ὑπόσταση—ὑπάρχει κ' ἐκδηλώνεται μὲ τὸ ἄλμα, ποὺ γίνεται ἀπ' τὴν κλειστὴ ἐγκοσμιότητα τοῦ εἶναι. Ὅταν συγκρίνεται μὲ φαινόμενα ἐγκόσμια, ὅπως εἶνε ἡ διάνοια, μοιάζει σὰν νὰ μὴν εἶνε τίποτα. Ἄν εἶνε ὁ Λόγος τὸ περιβάλλον ἐκεῖνο, ποὺ τὸ ἀπαρτίζουμε ἡμεῖς οἱ ἴδιοι μὲ τὴν τάση μας πρὸς ἀναζήτησιν καὶ πραγματοποίηση τοῦ Ἐνός, τότε τὸ περιβάλλον αὐτὸ ἔχει μιὰν ὑπερβατικὴ πηγὴ καὶ δὲν ἐκδηλώνεται παρὰ μόνο στὶς ὁρμές, στὰ αἰτήματα καὶ στὶς ἐπιδράσεις, ποὺ τὶς νοιώθουμε ἐγκόσμια.

Κ' ὑπάρχει μάλιστα μιὰ ἀτμόσφαιρα τοῦ Λόγου. Ἡ ἀτμόσφαιρα αὕτὴ ἀπλώνεται ἐκεῖ, ὅπου ἓνα ὀρθάνοιχτο μάτι διακρίνει τὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα, τὶς δυνατότητες καὶ τὴν ἀπεριόριστὴ νοηματικότητά της, ἀπλώνεται ἐκεῖ, ὅπου τὸ μάτι αὐτὸ δὲν γίνεται κριτὴς καὶ δὲν ἐκφράζει μιὰν ἀπόλυτὴ θεωρία, μὰ ὅπου μὲ τιμιότητα καὶ μὲ δικαιοσύνη εἰσχωρεῖ αὐτὸ τὸ μάτι σὲ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν, τ' ἀφίνει νὰ διεκδικήσουν τὸ κῦρος τους, χωρὶς νὰ τὰ ὠμορφαίνῃ οὔτε νὰ τὰ συγκαλύπτῃ, χωρὶς νὰ τ' ἀπλοποιῇ καὶ νὰ τὰ κάνῃ εὐκόλα, δίνοντάς τους ἓνα μονοσήμαντο νόημα.

Ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ Λόγου ὑπάρχει στὶς πιὸ ἔξοχες ποιήσεις, πρὸ πάντων στὶς τραγωδίες. Ὑπάρχει στοὺς μεγάλους φιλοσόφους. Τὴν νοιώθουμε μάλιστα παντοῦ, ὅπου ὑπάρχει γενικὰ φιλοσοφία. Εἶνε φωτεινὴ καὶ φαίνεται καθαρὰ σὲ ὠρισμένους ἀνθρώπους, ὅπως εἶνε ὁ Lessing, σὲ ἀνθρώπους, ποὺ χωρὶς νὰ δημιουργήσουν οὐσιαστικὰ περιεχόμενα, ἐπιδρῶν ἐπάνω μας σὰν νὰ ἐνσαρκώνανε τὸν ἴδιο τὸ

Λόγο, και πού διαβάζουμε τὴ γλῶσσα τους μόνο και μόνο για ν' ἀναπνεύσουμε αὐτὴν τὴν ἀτμόσφαιρα.

Ἡ φιλοσοφία, ὅπως διασχίζει τὶς χιλιάδες τῶν χρόνων, μοιάζει σὰν ἕνας μοναδικὸς κ' ἐνιαῖος ὕμνος πρὸς τὸ Λόγο, παρεξηγώντας βέβαια τὸν ἑαυτὸ της πάντα και θεωρώντας τον σὰν μιὰν ἔτοιμη και τέλεια γνώση, γλυστρώντας και πέφτοντας στὴν ἀποξενωμένη ἀπ' τὸ Λόγο διάνοια, προχωρώντας μάλιστα ἔτσι και στὴν ἐσφαλμένη περιφρόνηση τῆς διάνοιας, μισητὴ τέλος για τὶς ὑπέρομετρες ἀπαιτήσεις, πού προβάλλει στὸν ἄνθρωπο, μὴ ἀφίνοντάς τον νὰ ἡσυχάση.

Ὁ Λόγος θρυμματίζει τὴν ψεύτικη ἀλήθεια τοῦ στενοῦ χώρου, διαλύει τὸν φανατισμὸ και δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐπαναπαύεται κανεὶς οὔτε στὸ αἶσθημα, οὔτε στὴ διάνοια. Ὁ Λόγος εἶνε «για τὴν διάνοια μυστικισμός», ἂν και αὐτὸς ἀκριβῶς ἀναπτύσσει ὅλες τὶς δυνατότητες τῆς διάνοιας για ν' ἀποχτήση ἔτσι κι ὁ ἴδιος τὴν ἱκανότητα νὰ μετσοδοῦῃ.

Ἄν ζητάω ἀπ' τὸ φιλοσοφικὸ λογισμὸ ἕνα γνωστικὰ συλληπτὸ περιεχόμενο, πού νὰ χρησιμεύη για στήριγμά μου, ἂν ζητάω γνώση ἀντὶ για πίστη, ἂν ζητάω τεχνικὲς συνταγές για τὰ πάντα ἀντὶ νὰ ζητάω τὴν ἱκανότητα ν' ἀντλῶ ὑποστασιακὰ τὴ ζωὴ μου μέσ' ἀπ' τὸ σύνολο τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος, ἂν ζητάω ψυχοθεραπευτικὲς ὑποδείξεις ἀντὶ νὰ ζητάω τὴν ἐλευθερία τοῦ νᾶμαι ὁ ἑαυτὸς μου, τότε ἡ φιλοσοφία μὲ παρατάει στὴ μέση τοῦ δρόμου. Ἡ φιλοσοφία ἔχει τὸ λόγο μόνον ἐκεῖ, ὅπου δὲν τὰ καταφέρνουν πιά ἡ γνώση και ἡ τεχνική. Ἡ φιλοσοφία ξέρει νὰ δείχνη, ὄχι νὰ δίνη. Ἡ κίνησή της πάει μαζί μὲ τὶς ἀκτίνες τοῦ ἥλιου, πού εἶνε ταγμένες νὰ φωτίζουν ἡ δουλειὰ τῆς φιλοσοφίας δὲν εἶνε νὰ παράγη.

Ἄν, ἐξετάζοντας τὸ περιβάλλον, δὲν βρήκαμε τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἀπεραντωσύνη τῶν χώρων, πού μέσα τους σημειώνεται τὸ εἶναι ὡς δυνατότητα, ἐξετάζοντας τὴν Ἀλήθεια, δὲν βρήκαμε ἄλλο τίποτα ἐκτὸς ἀπὸ δρόμους, πού ὀδηγοῦν στὶς δυνατότητες τοῦ εἶναι.

Τὸ νόημα ὅμως, πού εἶχε ἡ φιλοσοφική μας πρόθεση, ζητοῦσε νὰ πάει πιὸ πέρα. Δὲν ζητᾶμε δυνατότητες, ἀλλὰ θέλουμε τὴν πραγματικότητα.

Ἡ φιλοσοφία βέβαια δὲν παράγει πραγματικότητες καὶ δὲν τις προσφέρει σὲ ὅποιον πάσχει ἀπ' τὴν ἔλλειψή τους. Ἐκεῖνος ὅμως, ποὺ φιλοσοφεῖ, χρησιμοποιώντας μὲ τὴ σκέψη τὴν οὐσία τοῦ ἑαυτοῦ του, προχωρεῖ ἀδιάκοπα καὶ σπρώχνεται ὄλο καὶ πιὸ ἔμπρὸς γιὰ νὰ ἰδῇ μὲ τὰ μάτια του τὴν πραγματικότητα καὶ γιὰ νὰ γίνῃ καὶ ὁ ἴδιος πραγματικός.

(Εἰς τὸ ἐπόμενον τεῦχος τὸ τέλος)

[Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Π. Κ.]